

հաւկըթ ու կամ հաւկըթի պինտ գեղ-
նուցով կամ մանր ջարդած հաղարով
(մարուլ) կերակրել:

Շատ հաւանական է որ հին ա-
տենը Հայաստան ալ գտնուի աս գե-
ղեցիկ թռչունը, մանաւանդ Մարա-
րատայ գաւառին մէջ, ու Վարնոյ
ջրին քովերը: Այնպէս ըլլալ որ Վորե-
նացիին հաւ գեղուն է ըսածը աս է, որով-
հետեւ պարսկերէն ալ ասոր անունը
Բէշլէշ կամ Բէշլու կըսուի. իսկ տաճ-
կերէն Խիւլի: Ուրիշ եւրոպացի ազ-
գեր Գաւի անունը կը բանեցընեն:

ՀԱՆՔԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ղաւմանդ:

ՂԱՎԱՆԵՐՈՒՆ մէջ ամէնէն զար-
մանալին ու ամէնէն հետաքրքրական
պատմութիւններ ունեցող զաւան-
գըն է, որ տաճկերէն էլ՝ Խտա-
լերէն Խաւմանդ կըսուի: Բոլոր պէս
կարծի հանք չի կայ. վասն զի ասի-
կայ ուրիշ որ և իցէ հանքերը կը մա-
շեցընէ, ու ինքը անոնցմէ չի մաշուիր.
բայց միանգամայն խիստ դիւրաբեկ
է, այնպէս որ թեթեւ զարնուած-
քով մըն ալ կրնայ փշրիլ: Պայծա-
ռութիւնը այնչափ սաստիկ է որ մե-
տաղներուն պայծառութեանը կը-
մօտենայ. արեւու մէջ դրուելէն ետ-
քը՝ մութ տեղն ալ լուսաւոր կերե-
նայ աղամանդը՝ փոսփորի պէս: Իր սո-
վորական ու բնական ձեւը ու թա-
նիստ է, այսինքն ու թը երես ունի.
բայց աս երեսները շատ անգամ ու-
ռած ձեւ մը կ'ունենան: Ղաւմանդը
սովորաբար գոյն չունենար, ու ասով
աւելի յարգի է. բայց երբեմն կը գըտ-
նուի գեղին, կանանչ, վարդագոյն,
կապուտ ու թուխ. ասոնց մէջ վար-
դագոյնը աւելի յարգ ունի: Բանած
աղամանդը դիւրաւ կը ձանջցուի իր
սաստիկ կարծրութենէն ու պայծա-
ռութենէն. աս յատկութիւններովը
կը զատուի ուրիշ նման գոհարներէն.

իսկ տպագրիոնէն (տօպաճէն) ասով
կը զատուի՝ որ աղամանդը չփելով ե-
լեքտրանալէն ետքը՝ կէս ժամ միայն
կը պահէ ելեքտրականութիւնը, իսկ
տպագրիոնը քսանըջորս ժամէն ալ ա-
ւելի:

Ղաւմանդի հանք կը գըտուի Հընդ-
կաստանին մէջ՝ Վիզափուրի ու Վոլ-
քոնտի կողմերը, Վորնէոյ կղզիին մէջ,
ու Վրազիլի երկիրը: Բայ Վրազիլի
հանքը 1728ին գըտնուած է, ու աւելի
գետերու յատակէն կ'ելլէ: Երկրցի
գերիները հողախառն քարերը հանե-
լու և լուալու աշխատած ատեննին՝
վերակացունները կը դիտեն ուշադրու-
թեամբ. գտնողին պարգեւ կ'ուտան՝
աղամանդին մեծութիւնը համեմատ.
ու թէ որ գերի մը տասնը եօթնուկէս
գրադ մեծութեամբ աղամանդ գըտ-
նէ՝ ազատ կը ըլլայ: Ու թսուտ տարուան
մէջ փորձուած է որ վրայէ վրայ տա-
րին երեսունվեց հաղար գրադի ա-
ղամանդ կ'ելլէ Վրազիլէն, ու թա-
գաւորական գանձը կ'երթայ. բայց
կէսին չափ ալ գաղտուկ ուրիշներու
կը ծախուի կըսեն:

Հին ատենն ալ շատ յարգի բան
էր աղամանդը, ու կը կարծէին թէ
ոչ միայն անգծելի է, այլ նաեւ կրա-
կով ալ չայրիւր. անոր համար ալ Խա-
ւմանդ դրեր են անունը, որ հռոմի բա-
ռով անհիշան կընշանակէ: Եւ տոն
առջինը եղաւ որ աղամանդին կրակի
չդիմանալը իմացաւ. բայց աւելի հի-
մակուան բնալոյծները զանազան փոր-
ձերով շատ հետաքրքրական յատկու-
թիւնները գուրս հանեցին. ասոր
պատմութիւնը հոս համառօտ կ'եր-
պով մը ղենեք:

Վոլգամս Գ, լոսքսնայի դուքսը
1694ին մանրացուցով այրել տուաւ
աղամանդը: Դրանչիսկոս Ա, Ղաւմ-
անդ կայսրն ալ փռան մէջ այրել
տուաւ. ասով բնալոյծները իմա-
ցան որ աղամանդը կրակի մէջ ա-
նեւելոյթ կը ըլլայ: Բայ անցաւ, աս
երեւելի գիւտը գիտուններուն շա-
տը չընդունեցան, շատն ալ տարակու-

սեցան, բայց փորձելու ետեւ չեղան, որովհետեւ աս փորձը շատ ըստրկի կընստեր: 1769ին ատենները Տարսէ անուանով գաղղիացիին և ուրիշները սկսան ադամանդին վրայ նոր փորձեր ընել. քանի մը կտոր ադամանդ յախճապակիէ գնտակներու մէջ դրին ու սաստիկ կրակի մէջ ձգեցին. տեսնեն որ ադամանդները կորսուեցան ու աներևոյթ եղան: Սարգուն մէկը աղուոր բանած ադամանդ մը ունի եղեր. ասիկայ կըհանէ փորձի համար Սաբէր անուանով վարպետին կուտայ 1771ին. օր կորուշէն, խօսք կըդնեն խել մը մարդիկ որ աս փորձս ընեն: Ադամանդը հողէ գընտակի մը մէջ կըդնեն ու քիմիական վառարանի (փոթայի) մէջ աղէկ մը կըտաքցընեն. 20 վայրկենէ ետեւ հետաքրքրութեամբ կըբանան կըտեսնեն որ գոհարը կասկարմիր եղեր է. նորէն ներս կըդրնեն, 30 վայրկենէն բանան տեսնեն որ ադամանդը կորսուեր է. մէկէն գիր կանցընեն աս փորձը, մէկ օրինակ մըն ալ ադամանդին տիրոջը կըխըրկեն: Նիկէ ետքը հարուստներուն մէկ զուարճուածիւնն եղաւ աս բանս, որ փորձ ընելու համար ունեցած ադամանդնին կայրէին աներևոյթ կընէին. բայց գոհար ծախողներն ու ճանչցողները աս բանիս չէին հաւտար ու բնալոյծներուն վրայ կըխնտային: Բնական է որ ադամանդին աս նոր յատկութիւնը չէր կրնար հաճոյ ըլլալ իրենց, որովհետեւ անով գինը կըցածնար. անկէ զատ իրենց արհեստին ալ պակսութիւնը անով դուրս կելէր: Ասան զի ասոնք, երբոր ադամանդը բիծ մը կուսէնար, կառնէին սաստիկ կրակով ան բիծը կամ բոլորովին աներևոյթ կընէին կամ կըպըզտիկցընէին. միայն թէ աս բանս ընելու համար ծեծած ածուխէ գնտակ մը կըշինէին, ադամանդը անոր մէջը ամուր կըգոյցէին, ուր ադամանդը ամբողջ կըմընար: Ասանկ ամբողջ մնալուն պատճառը աս կերէնայ՝ որ ադամանդին

չորս գին մնացած օդը կըմիանայ ածուխին հետ, ածուխն ալ փոշի դարձած ըլլալուն համար դիւրաւ կըբռնէ կի, ու ադամանդէն լուաջ կըփրձանայ: Աս բանս անկէ ետքն ալ շատ փորձերով հաստատեցին. այսինքն թէ երբոր մէկը ուղի որ ադամանդը կրակի մէջ դիմանայ, պէտք է այրելի նիւթով մը տաքցընէ:

Ասանկով իմացուեցաւ որ ադամանդը քարեղէն չէ, հապա այրելի նիւթերէն է: Աւուաղիէ բնալոյծը 1792ին գուշակեց որ աս նիւթը ածուխին հետ շատ նմանութիւն ունի. իսկ աս դարուս մէջ Տեւի անուանով երևելի անգղիացիին փորձերովը յայտնի եղաւ որ ադամանդը ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ածուխին զուտը:

Նին ատենը ադամանդին կտրելու կամ բանելու կերպը չէին գիտեր. աս հնարքը Արոպայի մէջ Պերքէմ անուանով պելճիացի ազնուական երիտասարդը գտեր է 1476ին: Ասիկայ գիտեր տեսեր է որ երկու ադամանդ մէկմէկու շփելով՝ երկուքն ալ կամաց կամաց կըմաշին: Աւստի աս կերպով կամ թէ պողպատէ անկանով (հավանով) կըծեծեն փոշի կըդարձընեն. ան փոշին ձէթով կըհարեն, ու անուշ պողպատէ անուշ վրայ կըբըսեն. անիւր շուտ շուտ պտըտցընելով՝ ադամանդը ուժով վրան կըկըւթընցընեն ու կըշլտկեն:

Ադամանդին ծանրութիւնը գրաւով կըչափուի. ամէն մէկ գրադը չորս ցորենի չափ կըկըշուէ: Իրեն գինը սովորաբար ջրին աղէկութենէն ու խօշորութենէն կըչափուի. բայց Արոպայի ականավաճառներէն ոմանք ըսին թէ ադամանդին գինը ընդհանրապէս ասանկ կընայ որոշուիլ. Սէկ գրադը 260էն 280 ֆրանք. Արկու գրադը . . . 1000 " Իրեք գրադը . . . 1800 " Չորս ու կէսը . . . 3500 " Սէկ գրադը . . . 5000 "

Իսկ կարգէ դուրս մեծութիւն ունեցողներուն գինը խիստ շուտ կը-

բարձրանայ։ Հիմա աշխրբիս վրայ մեզի ծանօթ անուանի ադամանդները ասոնք են։

Պորնէյին մէջ Սաթուն ռաճային ադամանդը, որ կրկըռէ 300 գրադ, հիմակուան ադամանդներուն ամէնէն մեծն է։

Սողոմի թագաւորին գահին վրայ եղած ադամանդը որ Սահմազը վերցուց, կրկըռէ 279 գրադ, ու բանած է։ Թաւեռնիէին ըսածին նայելով 11,700,000 ֆրանք կրնէ. ասոր ջուրը խիստ աղուոր, ու ինքը վարդագոյն է, ու կէս հաւկըթի ձև ունի կրսէ։

Ռուսի կայսեր գաւազանին ծայրը դրուած ադամանդը աղանիի հաւկըթի չափ է, ու 195 գրադ կրկըռէ. ասիկայ ջուղայեցի պարոն Շաֆրազին բերածն է։ Տես պատմութիւնը երես 14։

Ղաթրիայի կայսեր ադամանդը 139 գրադ է. գինը 2,600,000 ֆրանք։

Ֆրանսայի թագաւորական թուրին վրայինը 136 գրադ կրկըռէ. գինն է 2,250,000 ֆրանք. ճանցողները կրկին կարծի կրսեն. բանուելէն առաջ 410 գրադ կրկըռէ եղեր, բայց խիստ շատ կտրուեր է. ձեւը բազմանկիւնի է. երկու տարի աշխատուեր է ասիկայ բանելու համար։ Արսեն թէ ասիկայ այնպէս աղուոր ջուր ունի ու այնպէս անարատ է, որ հիմակուան ադամանդներուն ամէնէն գեղեցիկն է։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տղաք դպրաբոսն խրիւնն օգոտը։

Ինչ և իցէ ազգի մը երջանկու թեան հիմը՝ տղոց դաստիարակութիւնն է. առանց ասոր ոչ բարեպաշտութիւն կունենայ ազգը, ոչ մար-

դավարութիւն, և ոչ գիտութիւն։ Իմէն ծնողք ալ շատ լաւ կը հասկընան թէ դաստիարակութիւնը (թէրպիլէն) որչափ հարկաւոր ու օգտակար բան է. բայց շատը չեն գիտեր թէ իրենց տղոց աղէկ դաստիարակութիւն տալու համար ինչ ճամբայ պիտի բռնեն։

Տղոց դաստիարակութիւնը իրեք ճամբով կրնայ ըլլալ. մէյմը տունը վարպետ բերելով, երկրորդ՝ տղան դպրոց խրկելով, երրորդ՝ տղան տանը մէջ կը թելով։ Իսոնց մէջ ամէնէն ապահով ու օգտակար ճամբան՝ տղան դպրոց խրկելն է. վասն զի անով նախ՝ տղուն խելքը շուտ կը բացուի, ու իր հասակակիցները կամ դասընկերները անցնելու ջանքով խելօք կենալուն կամ ուսմունք սորվելուն մէջը դժուարութիւն չի մանար. մանաւանդ թէ ուսմունքը իրեն անուշ կուգայ, ու խաղալով խնտալով առաջ կը թայ։ Արրորդ, դպրոցի մէջ դաստիարակութեան և ուսման ոճը աւելի աղէկ կրնայ պահուիլ քան թէ տունը. անով տղան ալ ամէն բանի մէջ կարգով կանոնով շարժիլ կը սորվի. որ շատ հարկաւոր է բարեկիրթ մարդը ըլլալու համար. ո՛ր թողունք որ անկարգ կերպով տրուած ուսմունքը շահ մը չընելէն զատ՝ շատ փնասներ ալ կը բերէ։ Արրորդ, դպրոցի մէջ տղուն երես առնելը խիստ դժուար բան է. անոր ներհակ՝ պատիժ ուտելու վախն ալ կայ, որ մեծ խրատ է տղուն՝ խելօք կենալու և ուսման հետ ըլլալու։ Ի՞նչ խօսքով. դպրոց գնացող տղան աղուոր նաւու մը կրնամանի որ ծնողքը առտուն պարապ կը ճամբեն, ու իրիկուան այլեայլ հարստութեամբ լցուած ներս կառնեն։ Բաւական է որ դպրոցներն ալ բարեկարգ ըլլան, վարժապետներն ալ բարեկիրթ. անանկ որ իրենց վախճանը միայն ստակ վաստրկիլ չըլլայ, հապա մանաւանդ ազգին օգտակար ծառայութիւն ընել։

Վարպետը տունը բերելը աս աղէ-